

INDLEDNING

Bente Bramming

Maleren Johan Thomas Lundbye (1818-1848) og filosofen Søren Kierkegaard (1813-1855) er ikke blot store fartøjer ved en fjern guldalderkyst, de er begge i bevægelse og har kurs mod os. Både Lundbye og Kierkegaard nærrede et håb om at blive forstået, Kierkegaard alene som forfatter, Lundbye som kunstner og menneske. Begge optrådte de som selskabelige og humoristiske personligheder i hver deres cirkler, men kæmpede begge med et tungsind. Ud af dette tungsind voksede der hos Lundbye en længsel efter en dybere indsigt i livets mening. Denne bogs anliggende er Lundbyes møde med Kierkegaards eksistenstænkning og lægger op til en diskussion af, hvad mødet kom til at betyde for Lundbye og hans livssyn. Markeringen af 200-året for Kierkegaard har givet anledning til at belyse netop dette træk hos kunstneren. Lundbyes breve, dagbøger og tegninger giver indblik i, hvordan Kierkegaard blev læst eller *indoptaget* af en samtidig, og ikke mindst belyser optegnelserne refleksionsniveauet hos Lundbye samt hans ønske om at nå videre ad erkendelsens vej.

Længsel

Følgende citat stammer fra sommeren 1847, hvor Lundbye står på tærsklen til Kierkegaards religiøse univers. Han skriver til sin fortrolige ven, Frederik Krebs:

Lad mig henleve som Pebersvend hele mit Liv. Lad det hele Fond af Kærlighed danne som en dyb Brønd, men overvoxet og skjult i mit Indre, lad mig præstere Noget, der vil være værd at nævnes og være lykkelig i Productionen – dybt på Bunden staar dog spejlbilledet af den dybe blaa Himmel med alle de Skyer, som maatte drage hen derover, men ogsaa med hver yndig Stjerne; det er et deiligt Billed og langt skjønnere end min Haand kan nogensinde give det paa Lærredet, det er Spejlbilledet af den deiligste Længsel i et Menneskebryst, som uforstaaet, upaaagtet kun kan afløses af isnende Glemsel og Død.¹

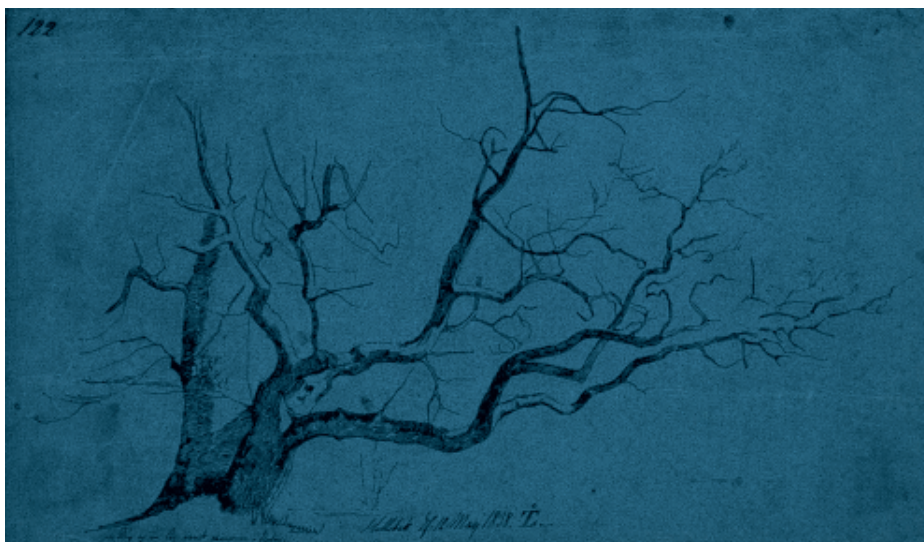
Gennemreflekteret bevæger Lundbye sig her mellem forskellige positioner med henblik på at nå til en afklaring. Udsagnet rummer de perspektiver, som bogens tre forfattere hver især forfølger. Hans Edvard Nørregård-Nielsen peger på Lundbyes tilbøjelighed til at vige uden om eller trække sig fra kærligheden og i stedet hengive sig til sin kunst, hvor netop billedet af den dybe blå himmel med de gådefulde skyer udgør et vigtigt motiv. Forløsningen kan ikke ske gennem kunsten, som Ettore Rocca pointerer, men gennem refleksionen i form af en resignation i forhold til den umiddelbare lykke til fordel for en ny religiøs umiddelbarhed. Drivkraften bag denne bevægelse skal imidlertid ses i længslen, som får Lundbye til at skue langt eller dybt i brønden, kilden til visdom i den nordiske mytologi. Bente Bramming opholder sig ved længslen, som holder Lundbye i ånde, en længsel, der både er rettet mod det jordiske og himmelske, og således ambivalent. Med afsæt i Lundbye bevæger bogens forfattere sig således ad forskellige spor i deres belysning af Lundbyes møde med Kierkegaards forfatterskab.

De forskellige belysninger

Hans Edvard Nørregård-Nielsen sammenvæver Lundbyes oeuvre med hans mange stemningsnotater. Forfatteren udfolder Lundbyes store bedrift som kunstner; Lundbye døde som soldat ved et vådeskud, før han blev 30 og efterlod ikke desto mindre et livsværk af malerier, tegninger og optegnelser, som viser kunstnerens store spændvidde.

Udgangspunktet er den unge redelighed, der spores i Lundbyes tidlige værker, hvor han med frimodighed gengiver nationale monumenter og på samme tid

J.Th. Lundbye, *En bøg og en eg vokset sammen i roden*, 1838. Sort blæk på blåt papir, 165 x 282 mm. Den Hirschsprungeske Samling, foto: Den Hirschsprungeske Samling.

meget undseelige elementer som hjulspor, en gråsten eller burren i vejkanten. Fortiden rummede for Lundbye en storhed og en fortsat grokraft; gennem detaljer som den gamle eg skildres fortiden i mødet med samtiden, der måske nok står som ranke bøgetræer, men ikke ejer samme storhed. Lundbye drives af kærlighed til fædrelandet, som udtømmes i det stort formede landskab; det er dog med lige så stort engagement og alvor, at han vedvarende vender tilbage til dyremotivet.

Lundbye udvikler sig ifølge Nørregård-Nielsen hen imod det sørgmodige og indadvendte og bliver modtagelig for Kierkegaards tanker og refleksioner i en grad, så hans forventninger til livet og handlekraft svinder ind. Dette udmønter sig særligt i forhold til kvinden og kærligheden; Lundbye har flere ulykkelige forelskelser bag sig, men da han i 1847 nærmest havde vundet den unge Georgia Schouw, trak han sig igen. Nørregård-Nielsen udfolder, hvordan Lundbye fascineredes af Kierkegaards tanke om at resignere i forhold til det bedste, den jordiske lykke, og i stedet overgav sig til det spekulative. Nørregård-Nielsen ser en parallel mellem Kierkegaards manglende livsduelighed og herunder den mislykkede forlovelse med Regine Olsen, og den situation Lundbye ender med at befinde sig i, hvor også han må opgive drømmen om jordisk lykke.

Det urealiserede bliver hos Lundbye lagt ind i kunsten og sublimeres ifølge Nørregård-Nielsen i en endnu stærkere ømhed for det kære Danmark, som i nogle af de sene værker gengives med ekspressionistisk kraft. Mødet med Kierkegaard komplicerede således livet for Lundbye; den distance til livet, som Kierkegaard lagde for dagen, er ifølge forfatteren dybt problematisk – og gør ham til et belastende bekendtskab. Det er Lundbye frem for Kierkegaard, der vedblivende interesserer Nørregård-Nielsen.

Med udgangspunkt i Lundbyes forankring i den romantiske tradition søger Bente Bramming at belyse de træk i Lundbyes åndelige og kunstneriske univers, der rækker ud over den romantiske spaltning mellem det evige og jordiske og i højere grad peger i retning af en splittelse, der gælder alle livsområder. Denne splittelse synes i høj grad at være forbundet med en følelse af at være fremmed i verden og erfaringen af længsel efter noget andet. Mange af hans overvejelser er drevet af et ønske om at blive sig selv. I en bevægelse mellem håb og erindring søger han på et reflektivt plan at udlede dette selv. Længsler og splittelse findes både i Lundbyes engagement i kunsten, i ønsket om jordisk lykke og i hans stræben efter åndelig udvikling. I de perioder, hvor længslerne er stærkest, øges behovet for at forstå sig selv; både i tegninger, breve og dagbogsoptegnelser finder Bramming en grad af eksperimenteren med *selvet*, der skal blive omdrejningspunktet for den moderne eksistens. Dette giver anledning til at overveje, om man, ligesom man finder ekspressive træk hos Lundbye forud for ekspressionismen, også finder en grad af eksistenstænkning forud for eksistentialismen?

Lundbye mener selv, at han bærer på dybere længsler end de fleste, og mødet med Kierkegaard betyder ikke, at længslerne bliver færre, men Lundbye bliver mere afklaret i forhold til længslernes art. Lundbye møder gennem sin læsning af Kierkegaard tanker, som er beslægtet med tanker, han selv knapt har turdet at tænke. I Lundbyes sidste leveår, hvor påvirkningen fra Kierkegaard bliver særlig stærk, oplever han et modsætningsforhold mellem en ny stræben efter det evige og den velkendte længsel efter kvinden og jordisk lykke. Bramming opholder sig særligt ved Lundbyes februar dage ved Hellebæk, hvor han for en kort periode oplevede et nyt eksistentielt mod, noget Bramming mener at spore i breve, digte, tegninger og

studier. Skønt der ikke er noget, der tyder på, at Lundbye blev et lykkeligere menneske af at læse Kierkegaard, så finder han hos Kierkegaard nye veje, nye muligheder. Mens der i billeder fra de unge år anes en indre spænding, ser Bramming i de sidste billeder en konkret nærhed og samtidig et skær af evighed.

Ettore Rocca gør rede for, hvad Lundbye læste af Kierkegaards værker og hvornår, og herved supplerer og reviderer Rocca til dels de oplysninger, man indtil videre har haft om Lundbyes Kierkegaard-læsning. Forfatteren sætter fokus på spørgsmålet om en ny umiddelbarhed som det problem, der er centralt både for Kierkegaard og Lundbye. Troen er for Kierkegaard en ny umiddelbarhed efter refleksionen, og at blive enfoldig eller umiddelbar er formålet med menneskets tilværelse. Allerede inden Lundbye begyndte at læse nogle af Kierkegaards værker, var hans mest påtrængende problem, om han som kunstner og som menneske kunne opnå en ny umiddelbarhed efter at have mistet den. Tabet af den oprindelige umiddelbarhed affødte for ham en lammende konflikt, som han kunne se skildret på den mest træffende måde i Kierkegaards *Enten – Eller*.

Lundbyes løsning blev ifølge Rocca resignationen, et begreb han kunne læse om både i Kierkegaards *En literair Anmeldelse* og hos romantiske forfattere. Resignationen forsøger på den ene side at give afkald på ønsker og længsler efter jordisk lykke, men den rummer på den anden side en smertefuld længsel efter evigheden. I anden halvdel af 1847 læste Lundbye Kierkegaards *Stadier paa Livets Vei* og hans religiøse værker *Opbyggelige Taler i forskjellig Aand* og *Kjerlighedens Gjerninger*. De viste ham vejen ud af resignationen: Resignationen kan overvindes ved troen som ny umiddelbarhed. For Lundbye havde dette konsekvenser for hans opfattelse af malerkunsten: Det fik ham til at indse maleriets grænse i forhold til at stræbe efter den nye umiddelbarhed.

Der er ingen tvivl om, at Lundbye er det danske landskabs maler og nationalromantikkens maler. Det opsummerer Nørregård-Nielsen, når han skriver, at ligesom Lundbye er Danmark, er Danmark Lundbye. Det er dog Roccas konklusion, at Lundbyes kierkegaardske bevidsthed om grænsen for den kunstneriske stræben løftede ham ud over romantikkens og nationalromantikkens kunstopfattelse.

Nye tekster af Lundbye

Bogens anden del indeholder nogle tekster af Lundbye, som hermed udgives for første gang i deres helhed. De to første er kladder til to foredrag, Lundbye holdt i november og december 1843. Begge indeholder henvisninger til Kierkegaards *Enten – Eller* og afslutter den første periode af Lundbyes reception af Kierkegaard. Desuden udgives den sidste del af Lundbyes tredje og sidste dagbog – fra den 9. december 1846 til den 15. april 1848, 11 dage inden Lundbyes død. Den dækker den periode, hvor Lundbye intensiverer sin Kierkegaard-læsning.

Teksterne er forsynet med et omfattende noteapparat udarbejdet af Ettore Rocca. Endelig udgives tre digte, Lundbye skrev i februar 1848 under sit ophold i Nordsjælland. Udgivelsen af disse tekster er tænkt som bidrag til den generelle Lundbye-forskning. Dagbogsnotaterne fra de sidste år og digtene fra februar 1848 giver et indtryk af, hvordan Lundbye vedvarende forholdt sig til sin virkelighed og fortolkede sin livssituation. For Lundbye var det givne ikke selvfølgeligt, derimod står hans livsværk – samt tekster som disse – som en påmindelse om, at der i det givne ligger en vedvarende opgave.

Lundbye og Kierkegaard

Lundbye læste Kierkegaard, men der er ikke noget, der tyder på et personligt, indbyrdes kendskab. Mødet hører til på et åndeligt plan, hvor de begge kæmpede en kamp. Tungsindet var, som også Kierkegaard selv udtrykker det, hans ”trofaste Elskerinde”; Kierkegaards far bar på en ”stille Fortvivelse”, som forplantede sig til sønnen. ”Der har fra min tidligste Barndom siddet en Sorgens Piil i mit Hjerte. Saalænge den sidder der er jeg ironisk – trækkes den ud, saa dør jeg” (1847).² Den brudte forlovelse med Regine Olsen skete i erkendelse af, at hans tungsind og indesluttethed ville blive en hindring for et ”jordisk, lykkeligt Liv”. Da Kierkegaard i 1846 blev karikeret i det satiriske ugeblad *Corsaren*, altid med et bukseben, der stumpedede, så han det som et udtryk for den nye tid og dens publikum. Kierkegaard og Lundbye nærrede begge et forbehold over for publikum som masse. I sit sidste leveår rettede Kierkegaard i tidsskriftet *Øieblikket* en radikal kritik mod den etablerede kirke, som han anklagede for uvendighed; i stedet fordrede han redelighed

J.Th. Lundbye, *Søren Kierkegaard møder P.L. Møller og Meir Goldschmidt*.
Uden årstal. Pen, 219 x 258 mm. Ejer
ubekendt.

Lundbye tilføjer: *Der kommer Enten-eller! Tys! Tys!* Lundbye karikerer ikke Kierkegaard, men i højere grad skribenten P. L. Møller som byens dandy og Goldschmidt som en lille mand med sans for rænkespil.

og – af sig selv ikke mindst – inderlighed. Han døde i 1855, syv år efter Lundbye, i en alder af 42.

Lundbyes åbenhed i forhold til samtidens digtere og forfattere indebar, at han læste Kierkegaard som en af hovedstadens aktuelle forfattere. Da han første gang gribes af et Kierkegaard-skrift bliver den nye påvirkning så tydelig for hans nære ven og fortrolige, kunstneren Lorenz Frølich, at han indleder svarbrevet fra marts 1844 med et: ”Ei, Ei! Johan! Det var jo et underligt Brev, jeg i dette Øieblik har læst fra Dig; [...] i dette Brev er det som Du havde mistet Din Barnelighed, indere Ro og Rigdom”.³

Kierkegaards religiøse skrifter havde en klar appel til Lundbye; den splittelse han selv erfarede på et eksistentielt plan, udfoldes hos Kierkegaard i en religiøs kontekst. Lundbye fandt hos Kierkegaard nye svar på spørgsmål, han selv havde kæmpet med. Især gribes Lundbye af fordringen om inderlighed i gudsforholdet og indfanges i et vist omfang af den form for religiøs inderlighed, hvor samvittigheden selvransagende vurderer den enkelte tanke og handling, for altid at nå frem til, at der fordres mere tro og mere afholdenhed.

I selskab med Kierkegaard kommer Lundbye til at stå som en fortvivlet og indesluttet skikkelse. Lundbye var imidlertid af natur et udadvendt menneske og savnede i sin selvvalgte isolation ofte selskab. I kraft af sit åbne væsen var han påskønnet, både blandt kunstnerkolleger, venner og hos adskillige familier som en fast gæst. Interessen for Kierkegaard betød ikke, at Lundbyes engagement i andre spørgsmål svækkedes; han var fortsat en del af fællesskabet omkring den nationalt sindede kunsthistoriker N.L. Høyen, ligesom den begyndende skandinavisme optog ham og må ses i lyset af hans interesse for Nordens historie, vakt af N.F.S. Grundtvig, hvis familie han vedblev at stå i et nært forhold til.

Lundbye-forskningen og Kierkegaard

Emnet, Lundbyes læsning af Kierkegaard har været berørt hos Karl Madsen i hans meget vidende og omfattende Lundbye-biografi, *Johan Thomas Lundbye 1818-1848* (1895). Madsen forholder sig gennemgående kritisk til påvirkningen: Mødet med Kierkegaard virkede ikke befordrende på Lundbye, hverken som kunstner eller menneske. Ib Ostenfeld hævder i *J.Th. Lundbye. Et Stemningslivs Historie. Studier over lette manio-depressive Tilstande* (1937), at Lundbyes manio-depressive anlæg var nedarvet, og Kierkegaard-læsningen ikke ændrede noget i forhold til hans patofysiologiske tilstand. Ragni Linnet indvender i artiklen *Guldtarer i Johan Thomas Lundbye 1818-1848: – at male det kjære Danmark* (1994), at læsningen af Kierkegaard havde en helende virkning på Lundbyes sind.

Tendensen til forskellige vurderinger af dette spørgsmål fortsætter således i nærværende bog. Det fremgår med stor tydelighed af optegnelser og stemningsnotater, at læsningen af Kierkegaard kom til at præge Lundbyes selvforståelse. Den mest intense Kierkegaard-læsning foregår fra sommeren 1847 til februar 1848, en kort periode, som gør det vanskeligt at påvise en større afsmitning i den kunstneriske produktion. Lundbye er selv inde på, at han mærker en forandring i maleprocessen, men hvorvidt den stærke påvirkning også ses i motivvalg og udtryk, er et spørgsmål, der er åbent for fortolkning. Variationen i skribenternes udlægninger må ses i lyset af forskellige tilgange til Kierkegaard og den eksistensforståelse, han repræsenterer. Forhåbentlig vil uenigheden give læseren anledning til at forholde

sig til spørgsmålet. Blandt bogens forfattere er der dog enighed om, at det er Lundbyes billedverden, der er hans store bidrag til eftertiden, mens 200-året for Kierkegaard udgør en lejlighed til at fortsætte diskussionen om Kierkegaards betydning for Lundbye som menneske og kunstner.

Noter

- 1 Lundbyes brev til Fr. Krebs den 5. juni 1847, Den Hirschsprungske Samling, Kasse 4.
- 2 S. Kierkegaard, *Journalen* NB2:92, i *Søren Kierkegaards Skrifter*, udg. af N.J. Cappelørn, J. Garff, J. Kondrup *et alii*, København: Søren Kierkegaard Forskningscenteret / Gad 1997-2012, bd. 20, s. 179.
- 3 L. Frølichs brev til Lundbye 22. marts 1844. KB NKS 3387, 40.